

Nietzsche a válka

NIETZSCHE AND WAR

Jan Krist¹

Abstrakt: V obecném povědomí je Friedrich Nietzsche považován za jednoho z největších apologetů války v dějinách lidského myšlení. Avšak skutečnost je jiná, pokud chápeme fenomén války u Nietzscheho v celkovém kontextu jeho myšlení. Nietzsche válce rozumí ve třech rovinách. Prostřednictvím motivu vůle k moci chápe boj obecně jako metafysický princip; v motivu nadčlověka vystupuje válka jako boj se sebou samým, sebevytváření; teprve v motivu střetávání dvou typů morálek (panské a rabské) hovoří o válce jako důležitém prostředku – až zde ji Nietzsche do jisté míry adoruje jako dějnotvorný činitel. Cílem příspěvku je ukázat provázanost těchto úhlů pohledu a jejich vzájemné do-sebe-přecházení.

Klíčová slova: válka, Nietzsche Friedrich, vůle k moci, věčný návrat téhož, nadčlověk, panská morálka, rabská morálka.

Abstract: In general consciousness, Friedrich Nietzsche is considered one of the greatest apologists of the war in the history of human thought. However, the fact is different if we understand the phenomenon of war at Nietzsche in the overall context of his thinking. Nietzsche understand war in three levels. Through the motive of will to power, the struggle is generally understood as a metaphysical principle; in the motive of superman, war appears as man's struggle with himself, as a self-creation; only in the motive of the confrontation of two types of morals (the master and slave) treats war as an important means – only here he adores it to some extent as a history-making agent. The aim of the contribution is to show the interrelationship of these viewpoints and their mutual self-perpetuation.

Keywords: war, Nietzsche Friedrich, will to power, eternal recurrence, the Übermensch, master morale, slave morale.

---

¹ Alžírská 6, Praha 6, 16000; jan.krist@vse.cz

Všeobecně je známo, že Nietzsche je filosofem nejednoznačným, skrývajícím se, na první pohled nekonzistentním a útržkovitým: ne nadarmo jeho filosofii označil jeden z jeho velkých interpretů za „filosofii zahalenou maskami“². Z toho implicitně vyplývají i ohromné možnosti, nabízející široký prostor pro chybné porozumění, dezinterpretace, vulgarizaci, trivializaci, politická zneužití a zejména – v souvislostech, která nás zajímají – chápání jeho filosofie jako oslavovatelky války, násilí, německého imperialismu, chápání Nietzscheho jak zvěstovatele rasismu a dokonce až jakéhosi přímého předchůdce a ur-otce ideologie německého nacismu, resp. fašismu.³

Zřejmým příkladem této komplexní nejasnosti a nejednoznačnosti budiž Nietzscheův vztah k militarismu, resp. válce jako takové. (Podobně by bylo lze tuto nejednoznačnost ilustrovat dalšími jejími jednoznačnými případy, jako např. jsou jeho vztah ke křesťanství, antisemitismu, demokracii; v krystalicky jasné podobě se tato zahalenost, která plyne z bytostnosti napětí mezi dvěma protikladnými stranami téhož, ukazuje v textech a dopisech, které napsal těsně před propuknutím šilenství v roce 1889, v nichž charakterizuje nadčlověka jako „Ukřižovaného Dionýsa“ či „Césara s duší Krista“.)

Vůči militarismu a válce se kriticky vymezuje zejména ve spisu *Lidské, příliš lidské II. „Moderní vojenství“* považuje za „živoucí anachronismus, jako obraz, jak řečeno, barbarské společnosti nalézající se v nebezpečí, jako posthumní dílo minulosti, které může mít pro kola současnosti jen funkci zarážky.“⁴ Současně vyjmenovává všechny negativní rysy vojenství, které se ukazují jak na úrovni jednotlivce, tak vzhledem ke společnosti, kde fungují jako zarážka kultury. (Současně v témže aforismu č. 279 („Poutník a jeho stín“) připouští, že vojenství může v určitém okamžiku mít i pozitivní funkci, pokud slouží jako brzda nezdravě rychlého stupňování kultury.⁵) Upozorňuje na to, že současní panovníci a vlády války potřebují a že jejich poměr k vojsku a válce vlastně v nejsilnějším slova smyslu představuje „výzvu k válkám a jejich příčinu“. Tímto je skutečnost, že sousednímu státu jsou přisuzovány útočné úmysly a vlastní vojsko je udržováno jen z důvodů obrany. Sousedovi je tak přisuzováno pokrytectví a je v něm uměle konstruován obraz nepřítele. Problém spočívá v tom, že druhá strana postupuje stejně.⁶ Řešení problému Nietzsche vidí v radikálním požadavku, který neznamena zřeknutí se používání síly a „pozvolné zmírňování vojenské zátěže“ (tento stav charakterizuje jako „ozbrojený mír“), ale zrušení ozbrojených sil a tím i schopnosti obrany vůbec, což by navíc měli provést ti, kteří jsou obrany nejschopnější (což nazývá skutečným mírem). Ovšem tohoto

---

² FINK, E.: *Filosofie Friedricha Nietzscheho*. * Praha, OIKOYMENH, 2011, str. 7. [*Existují v češtině různé možnosti, jak nakládat se jménem toho, o kterém pojednává tento příspěvek. Autor se přiklání k verzi (z důvodů, jejichž rozvedení by vyžadovalo další článek), již používá dále.]

³ V této souvislosti je třeba zmínit neblahou roli, jakou v recepci Nietzscheova díla sehrála jeho sestra Elisabeth Förster-Nietzschová, která jeho myšlenky dezinterpretovala a dokonce falsifikovala. Navíc, kterého myslitele nelze v okamžiku, kdy se už nemůže osobně bránit a uvádět věci na pravou míru, dezinterpretovat!? Pokud jde o jeho domnělé otcovství nacismu, terminologicky z něj nacismus čerpá („panská rasa“, „nadčlověk“, „plavá bestie“, „panská a otrocká morálka“, etc.), ale obsah a smysl těchto identických termínů je jiný. Za všechny uveďme příklad termínu „nadčlověk“, který u Nietzscheho není určen třídně, národnostně, skupinově či rasově (jak tom bylo v ideologii nacionálního socialismu), ale je náhodou, individualitou, sebevýtvořem a sebevztahem.

⁴ NIETZSCHE, F.: *Lidské, příliš lidské II*. Praha, OIKOYMENH, 2012, str. 243.

⁵ *Tamtéž*.

⁶ „Tak se k sobě navzájem mají dnes všechny státy: u souseda předpokládají špatné smýšlení, u sebe dobré. Takový předpoklad je však nehumánní, stejně špatný, ba horší než válka: ano, v podstatě je už výzvou k válkám a jejich příčinou, protože, jak řečeno, podsouvá sousedovi nemorálnost a tím nepřátelské smýšlení a skutky provokuje.“ (*Tamtéž*, str. 246.)

stavu lze dosáhnout jen změnou smýšlení.⁷ Příčinu války tedy Nietzsche shledává v obavách ze změn v rovnováze sil a status quo. Proměna myšlení ale může nastat až v okamžiku, slovy, která jsou už naší interpretací, propuknutí nejhlubšího otevřeného nihilismu: „teprve až bude tento druh nouze největší, bude také nejbližší ten druh boha, který jediný tu může pomoci.“⁸

Na druhé straně Nietzsche beze sporu válku adoruje: jako prostředek zachování civilizace a kultury, jako výsostný dějnotvorný činitel, jako vrcholný projev vůle k moci i krajní bod vzepětí života.⁹ „Mír máte milovati jakožto prostředek nových válek. A krátký mír více než dlouhý. [...] Pravím vám: je to dobrá věc, jež světlí každou věc. Války s odvahou dovedly více velkých věcí než láska k bližnímu.“¹⁰ Dokonce prorokuje, že svět stojí před několika stoletími válek a zprostředkovaně přes osobu Napoleona válku považuje za prostředek sjednocení evropských států a hodnotí kladně, protože převládne „opět muž nad obchodníkem a filistrem;...“¹¹

Ovšem tato nejednoznačnost a dokonce zdánlivá protikladnost Nietzscheho chápání války pramení v jeho trojím pojetí války, ve kterém striktně rozlišuje konkrétně o jakou válku se jedná, o válku mezi kým a o to, k čemu válka dobrá je a k čemu dobrá není. A ve všech třech pojetích války se nakonec ukazuje, že v mnoha ohledech válka dobrá je.

Současně je však nutné válku u Nietzscheho chápat v kontextu jeho myšlení, které se odehrává prostřednictvím vzájemné odkazující hry momentů či ohledů, které značí vnějšně témata jeho filosofování, za něž jsou tradičně považovány „nihilismus“, „nadčlověk“, „vůle k moci“, „věčný návrat téhož“ a „přehodnocení všech hodnot“. Teprve v rámci jejich vzájemné hry, přecházení jednoho v druhý (ohled, moment se liší od části nějaké totality, která je tím, čím je, bez ohledu na ostatní části, právě tím, že není částí nějakého celku bez ohledu na ostatní součásti) se může vyjevit i jeho uchopení fenoménu války jako takové.¹²

---

⁷ Tamtéž, str. 244-6.

⁸ Tamtéž, str. 246. Vtírá se otázka, jestli toto není místo, kterým se inspiroval M. Heidegger v charakterizaci současnosti jako doby absence Bohů či ve známém posmrtně uveřejněném rozhovoru pro časopis Spiegel z roku 1976 „Už jenom nějaký bůh nás může zachránit“.

⁹ Bylo by bláhové nalhávat si, že tím, co v současnosti v první řadě formuje všeobecně rozšířené veřejné povědomí, není internet. V souvislostech, které nás zajímají, stačí shlédnout webové stránky, které se týkají Nietzscheových názorů na válku, abychom si na jejich základě udělali obrázek o Nietzscheovi jako o jednom z nejvýraznějších a nejhlasitějších opěvovatelů a apogetů války. Pokud jeho názory budeme brát takto, jak jsou vytrženy z kontextu jeho myšlení, budeme mít pravdu, ale tím se ocitáme na stejné úrovni jako ti, jejíž mínění formuje právě jen a jen internet a krátkodobě podmíněné zprávy. Jak uvidíme dále, Nietzsche svým pojetím války cílí na něco jiného, v čemž se ukáže, že válka je pro člověka veskrze pozitivní fenomén a svým způsobem jej pozitivně zakládající podnět, resp. sebedohnání a sebetvorba! Totéž se týká ovšem i mnoha jiných. Dokonce o válce jako nositelce pokroku se na mnoha místech zmiňuje např. I. Kant, který proslul svým filosofickým projektem mírového uspořádání – O věčném míru. „Dokonce i válka,... má v sobě něco vznešeného... Naproti tomu dlouhý mír nechává vládnout pouhého obchodního ducha, s ním ale nízkou ziskuchtivost, zbabělost a změkčilost, a činívá schopnosti národa nízkými.“ (KANT, I.: Studie k dějinám a politice. (Přel. Loužil, J., Stehlíková, O. a Novotný, K.) Praha, OIKOYMENH, 2013, str. 94.)

¹⁰ NIETZSCHE, F.: Tak pravil Zarathustra. Olomouc, VOTOBIA, 1992, str. 38.

¹¹ NIETZSCHE, F.: Radostná věda. Praha, Československý spisovatel, 1992, str. 234.

¹² Vnějšně formálně se to děje tím, že Nietzsche převážně filosofuje formou aforismů, a aforismus v sobě obsahuje – a to jej činí tím, čím je – jisté zamlčené explicitně nevyjádřené předpoklady a z něj plynoucí závěry a následky; právě tyto zamlčené předpoklady a závěry jsou poukazem k jiným aforismům, resp. motivům, které teprve dotvářejí celek.

Nietzsche pokračuje v tradici pojetí bytí chápaného jako stálý pohyb, změna, jež počíná v evropské tradici u Herakleita, který toto neustálé dění chápe jako boj (POLEMOS). Boj (POLEMOS) (někdy je také POLEMOS překládán jako spor, zápas, konflikt,) je to, co má všechno společného; je to střetnutí protikladů, jež je spojuje, tzn. stojí nad nimi jako jejich jednota), současně se protiklady neustále proměňují, tudíž se jedná o dynamickou jednotu. Herakleitos spojuje protikladné stránky právě prostřednictvím jejich rozdílů, diference by se bez tohoto vztahu spojení neukázala a vztah spojení je ona jednota, která všemu vládne.¹³

Svár je tudíž rovností protikladů, uznáním jejich vzájemné rovnosti (což se u Nietzscheho později projeví jako jejich vzájemná závislost); současně je vztah k boji tím, co diferuje jednotlivé typy lidství¹⁴ (což později opět bude mít obdobnou podobu u Nietzscheho), protože ti, kteří se vydali nebezpečí smrti, mají blíže k základnímu principu, POLEMOS jako jednotě všeho.

Tento motiv¹⁵ se přes řadu zprostředkování ukazuje jako jisté vypracování (poslední v dějinách metafysiky či jako první vypracování tohoto motivu v rámci nemetafysiky, zde se interpretace liší) motivu nekategoriální analýzy bytí¹⁶, konkrétně u Nietzscheho vystupuje jako vůle k moci.

Vůle k moci se u Nietzscheho stává základním ontologickým principem, proniká vším, organickou a neorganickou přírodou, je tím, co bylo-je-bude-není: "...chcete *jméno* pro tento svět? *Rozluštění* všech jeho záhad? *Světlo* i pro vás, vy nejskrytější, nejsilnější, nejbojácnější, nejpůlnocnější? Nuže: *Vůle k moci je tento svět - a jinak nic!* A i vy samotní jste touto vůlí k moci - a jinak nic!"¹⁷ Čili i člověk sám je vůlí k moci.

Nietzsche nechápe „vůli k moci“ jako nějakou abstrakci, neredukuje ji na logickou formu, je to temné puzení, silové kvantum, které se ukazuje svým nápoem. Je to kvantum stanovování silových a mocenských poměrů a jako taková neustále usiluje o více moci, o to, být více než doposud. Být více znamená také být i nadále, avšak být dále tak, že být více než doposud. Zůstat stát na přítomném stupni znamená zemřít. (Z toho mj. vyplývá, že i život je jen jednou z forem, případů vůle k moci a že smrt je jen proměna jedné formy vůle k moci v jinou.) Základní charakteristikou vůle k moci je její neustávající úsilí o svoji vlastní maximalizaci, jinak řečeno, život u Nietzscheho není charakterizován úsilím o sebezáchovu či prostou reprodukci, ale úsilím o růst, úsilím, vůlí k vlastní maximalizaci.

Či-li, vůle k moci se nikdy nezastaví (proto nemůže existovat ani samotná vůle ani samotná moc, vždy musí být pospolu, je bytostně tudíž vůlí k vůli), protože směřuje a děje se jako úsilí o maximalizaci, stejně tak je základním principem, který obsahuje vše.

---

¹³ „Je třeba vědět, že je boj (POLEMOS) všem společný, že právo je svárem (ERIS) a že se vše děje ve sváru (ERIS) a podle nutnosti (nebo: její nutkání).“ (B 80, Svoboda, K. (ed.): *Zlomky předsokratovských myslitelů. Praha, Česká akademie věd a umění 1944, str. 24*)

¹⁴ „Boj je otcem všeho i králem všeho a jedny činí bohy, druhé lidmi, jedny dělá otroky, druhé svobodnými.“ (B 53, *tamtéž*)

¹⁵ *Odtud i Nietzscheho kladné a odkazující hodnocení Herakleita: „Herakleitismus. Veškeré štěstí zde na zemi/- skýtá boj, přátelé věřte mi!/Chcete-li přáteli být,/střelný prach musíte mít!/Přátelům jedno v třech patří:/v nouzi jsou bratři,/v boji si rovni,/ve smrti – volni!“ (Nietzsche, F.: *Radostná věda. Praha, Československý spisovatel, 1992, str. 25.*) Podobně *tamtéž*, str. 96: „Boj je otcem všech dobrých věcí,...“*

¹⁶ *Hlavním prostředkujícím článkem v chápání bytí (jako dění) mezi Herakleitem a bytí (jako dění) uchopovaného jako manifestace vůle k moci u Nietzscheho je Aristotelovo pojetí bytí chápaného jako síla (DYNAMIS – ENERGEIA).*

¹⁷ NIETZSCHE, F.: *O životě a umění. Praha, 1943. str. 10.*

Jinak chápaná vůle směřuje jen k zastavení sebe samé a tím i popření sebe samé. Vůle k moci musí stále chtít, a nikdy nemůže přestat chtít – každý „cíl“, kterého dosahuje, je jen záminkou, předpokladem pro další činnost. Pokud by tomu tak nebylo, spočíval by cíl, účel v něčem mimo ni, tedy vůle k moci by byla podrobena ještě jiné moci (či jiným mocnostem) a nebyla by pak vůlí - k moci.

Což zároveň znamená, že nejdůležitějším kritériem a tím, na čem se ukazuje, ověřuje být více než doposud, je ona síla, vůle k moci sama. Ukazuje se tedy, že vůle k moci má kruhovou strukturu v tom smyslu, že je svým východiskem i závěrem. Jako takto uzavřený celek (kruh) je konečná a zároveň se nekonečně překračuje; musí se navracet to, co překročila, překračuje (a bude překračovat) nekonečněkrát. To, co se takto navrácí, je vůle k moci samotná. Tak je vůle k moci zároveň „věčným návratem téhož“, je děním, jež má povahu věčného návratu téhož.

Nadčlověk je koncentrovaným výrazem vůle k moci, okamžik, kdy si toto uvědomí, což Nietzsche spojuje s „nihilismem“.

Vůle k moci je totiž také negací, je svým zánikem -uskutečňuje se svým překonáváním, tedy překonáváním svého stávajícího, právě dosaženého kvanta moci, síly.

Nejenže je vůle k moci (resp. stávající hodnota) svou vlastní nihilací - z jistých důvodů a jistým způsobem Nietzsche dochází k tomu, že všechny dosavadní hodnoty přestaly platit (má tím na mysli zejména křesťansko-morální hodnoty), tzn. svět ztratil jakýkoliv smysl, účel, cíl, a toto nazve (a od té doby tento fenomén takto funguje) nihilismem.¹⁸ „Nihilismus: chybí cíl; chybí odpověď na otázku ‚proč?‘...“¹⁹ (V jistém ohledu je výrazem tohoto propuknutí, objevení se tohoto otevřeného nihilismu, které současně značí jeho vrchol, vyprázdněný a smysluprázdný svět, slavný Nietzscheův motiv „smrti boha“). Tím, kdo je s to s nihilismem žít (a jen v tomto ohledu jej „překonávat“) je nadčlověk.

A ve vzájemném vztahu nadčlověka a posledních lidí (resp. vyššího člověka) a ve vztahu nadčlověka k sobě samému tkví právě nutnost války; tentokrát ji už nechápe jako základní ontologický princip boje (polemos), který je identický organické i neorganické přírodě, ale jako jen a jen lidskou činnost, pramenící z jejího hodnototvorného charakteru.

Vztah dvou rozdílných typů lidství, tj. budoucího člověka (nadčlověka), který je ale zároveň už přítomnou možností, a stávajícího člověka (posledního člověka, vyšších lidí) uchopuje Nietzsche terminologicky také jako vztah „vyšší, panské, „rasy, morálky“ a „nižší, stádní, otrocké“ „rasy, morálky“. V první řadě jde tedy o to, aby byla zničena tato nižší rasa: „Chci války, při nichž ti, kdo mají odvahu k životu, ostatní zapudí: tato otázka má zprerhat všechny svazky a vyhnat ty, kdo jsou omrzeli světem.“²⁰ Těmi, kdo mají „odvahu k životu“, který ale nemá žádný smysl a je svou povahou nihilistický, jsou nadlidé, tento vztah Nietzsche nazývá aktivním bojovným nihilismem (nebo také pesimismem síly); ti, kteří mají být zapuzeni, jsou ti, kdo ještě participují na domnělém smyslu či na jeho náhražkách a stínech, tento vztah Nietzsche nazývá pasivním, nebojovným nihilismem.

---

¹⁸ „Neboť proč je propuknutí nihilismu teď nutné? Protože jsou to samy naše dosavadní hodnoty, které v něm vyvozují svou poslední konsekvenci; protože nihilismus je do konce domyšlená logika našich velkých hodnot a ideálů,...“ (NIETZSCHE, F.: *Kritische Studienausgabe (dále jen KSA)* 13, New York, 1994, VIII 11/411, str. 189) Což také znamená, že nihilismus u něj není následkem všeobecné smysluprázdnosti (jak je nihilismus většinou chápán), ale naopak její vlastní a nejdůležitější příčinou.

¹⁹ NIETZSCHE: KSA 12. VIII 9/35, str. 350.

²⁰ NIETZSCHE, F.: KSA. 1884, VII.25(290).

Ukazuje se, že vše (všechny diferentní projevy vůle k moci) vystupuje jako hodnota, že člověk je bytostí v první řadě hodnotící, vše vůči němu vystupuje po způsobu hodnot – hodnota je způsob, jak vše poměřuje z hlediska toho, nakolik to přispívá k nárůstu jeho sil. Hodnocení z tohoto hlediska se tedy děje jako rozlišování na dobré a špatné. Nietzsche redefinuje a pozměňuje platonské pojetí dobra. Dobro není nějakou nejvyšší ideou, která by současně dávala bytí a smysl celému kosmu a životu, ale dobré je u Nietzscheho to, co posiluje vůli k moci, která je chápána v pozitivním slova smyslu jako neustále se navyšující kvantum sil.

Vztah mezi nadčlověkem a posledním člověkem (resp. vyššími lidmi) Nietzsche také charakterizuje jako diferenci mezi pánem a rabem (resp. mezi panskou a rabskou (otrockou, stádní) morálkou). Ve své známé interpretaci se tento vztah pokouší G. Deleuze myslet jako pendant vztahu pána a raba u Hegela tak, aby se jednalo o nedialektickou, nonkontradickou diferenci; pokouší se nahradit hegelovské pojetí „negace negace“ (nesamostatnosti) filosofií afirmace.²¹

Pán a rab vytvářejí svoje hodnoty odlišnými způsoby, u pána se jedná o afirmativní diferenci a u raba o negativní diferenci. Pán vychází z premisy: „Jsem dobrý, tedy ty jsi zlý.“ Je to postoj vycházející přímo z jeho slasti, v rámci kterého se nemusí srovnávat s někým jiným; k rabovi se vztahuje jako k jinému. Jeho suverenitu vytváří absence jakéhokoliv protikladu. Pán se tady afirmuje sám ze sebe, diference je u něj jinakost.

Oproti tomu hodnocení raba vychází z pána, je obráceným hodnocením panských hodnot. Rab nemá sílu stvrzovat se ze sebe sama, vychází tedy z toho, že neguje hodnoty a postoj pána. Domnívá se, že je ze strany pána negován (ve skutečnosti je jím afirmován jako jinakost a ne negován), proto také musí negovat pánovy hodnoty. Jeho afirmace tak má povahu negace negace. Jeho diference od pána je tady založena jako afirmace negace, protikladu.

Dialektika je proto u Nietzscheho ideologií resentimentu, je afirmací dějící se jako negace negace. Otrocká morálka je reaktivní, zatímco panská morálka je výrazem aktivity sil, tudíž vytvářením nových hodnot. Morálka pánů je morálkou akce, zatímco otrocká morálka je morálkou reakce, potřebuje vnější podněty, aby reagovala. Pro člověka resentimentu je nepřítel vždycky (a jenom) zlý (a s tím souvisí také to, že si často předmět své nenávisti upravuje a falšuje, aby jej mohl „s čistým svědomím“ nenávidět jako „zlého“, jinak řečeno, je třeba najít někoho, kdo je jeho utrpením vinen); naopak pro pána je protivník jiný, naprosto diferentní (a ve vyostřeném smyslu také indiferentní), pokud k němu pociťuje cosi jako „stopu“ resentimentu, pak je to jen pohrdání spojené s jistým politováním vůči tomu, co je nízké a ubohé. Pokud tuto diferenci vztáhneme na Nietzscheho rozlišování na dobré/nedobré, pak v rámci hodnocení vlastního panské morálce je protikladem „dobrého“ „špatný“ („schlecht“); v morálce resentimentu představuje příslušný protiklad výraz „zlý“ („böse“).

Nietzschemu je dějinnotvorným a pokrok nesoucím (pokud přistoupíme na to, že o nějakém pokroku lidstva lze vůbec mluvit, o čemž Nietzsche mnohokrát pochybuje) činitelem pán, který je autonomním a suverénním individuem, „pánem svobodné vůle“, jenž tak vládne nad přírodou i ostatními tvory jménem svého svědomí, jež se u něj přetavilo do něčeho jako instinktu. (Vztah pán – rab tedy Nietzsche chápe jinak než Hegel. U Hegela se rabovo úsilí rovná práci (která se ovšem nerealizuje v požitku), jenž je vztahem ke svému předmětu ponoukán jít stále dál a být tak produktivní, tudíž dějinnotvorným činitelem je pro něj rab.)

Současně je Nietzschemu tento vztah místem, ze kterého rozumí válce (a z ní vyplývajících fenoménů). Nadčlověk je ztělesněním vůle, tudíž jeho cílem je být identický s touto vůlí, oproti

---

²¹ DELEUZE, G.: *Nietzsche a filosofie*. Praha, Herrmann & synové, 2004, str. 207-213, 304-328.

tomu poslední člověk vůli v jistém okamžiku neguje, protože ji zastavuje a tím nihiluje v tom, čím jest, totiž neustávajícím směřováním vpřed a dál; spokojuje se s okamžikem, kdy ona dosáhla jistého stavu, kterým je pro něj setrvalý stav „šťěstí“. A zde se také objevuje možnost a nutnost války mezi těmi, kdož sledují takové rozdílné cíle. Vnější tuto válku, která bude „bojem o vládu nad Zemí“ v nadcházejícím století a prostředkem k prosazení „dlouhé, strašlivé vlastní vůle, která by si uměla klást cíle na tisíciletí“, jež je vlastní „nové kastě“, Nietzsche charakterizuje jako boj mezi „velkou politikou“ a demokratickým mnohochtěním [nejednotou vůle pozn. J. K.].²²

Proto je válka v tomto smyslu (i v následujícím) tím, co vždycky doprovázelo, doprovází a bude doprovázet dějiny lidstva, tudíž má produktivní charakter: „*Nepostradatelnost války*. – Je to plané blouznění a krasodušství, očekáváme-li od lidstva ještě mnoho (nebo snad dokonce: teprve tehdy mnoho), až se odnaučí vést války. Zatím neznáme jiné prostředky, jak zemdlým národům dodat drsnou energii polního tábora, hlubokou osobní nenávisť [...] Ještě bude nalezeno mnoho takových surogátů války, ale možná se tím jen zřetelněji ukáže, že tak vysoce kultivované, a proto nutně zemdlené lidstvo, jako jsou dnešní Evropané, potřebuje nejen války, nýbrž ty největší a nejstrašlivější války – tedy dočasný úpadek do barbarství -, aby kvůli prostředkům kultury nepřišlo o kulturu i o bytí samo.“²³

Nicméně tato válka je založena v jiné válce, která je důležitější, protože je jí tato válka (mezi nadčlověkem a posledním člověkem) konstituována v tom smyslu, že vytváří jeden z jejích protikladných pólů (stran), tudíž je i jejím předpokladem. Tato „druhá“ válka je totiž sebevztahem nadčlověka k sobě samotnému, resp. na tomto základu vztahem k jinému (jiným) nadčlověku, což zakládá možnost války charakterizované výše jako válka mezi dvěma zásadně odlišnými typy lidství.

Z hlediska prvního „typu“ války se může nadčlověk jevit jako ten, kdo se soustřeďuje na nihilaci ostatních, často pak bývá charakterizován jen z hlediska tohoto ohledu, přičemž se apeluje na jeho domněle „násilnický“, „mocenský“ charakter. Vůle k moci se ovšem děje jako věčně se navracející překonávání sebe samotné - nadčlověk pak jako koncentrovaný výraz vůle k moci je zejména překonáváním sebe samotného. Spojuje se v něm přitakání plnosti okamžiku jako důsledek přijetí věčného návratu téhož a překračování sebe samotného jako výrazu volního ohledu nadčlověka, je produktivním napětím mezi přitakáním a překračováním. Jen v tomto a jen v tomto smyslu je nadčlověk překonáním všech dosavadních podob člověka.

Sám Nietzsche si byl vědom možnosti převážení „mocenského“ ohledu v nadčlověku. Takového člověka nazýval „silným člověkem“, který je netvorný, když „přepjatá žádostivost vzrůstá, uvolnění vnitřního napětí v nepřátelských činech a představách se stanou jen překračováním.“²⁴

---

²² NIETZSCHE, F.: *Mimo dobro a zlo*. Praha, AURORA, 1996. str. 112. Z výše uvedených důvodů je Nietzsche také odpůrcem demokracie, v níž má rozhodující slovo poslední člověk, kterého v této souvislosti charakterizuje jako „stádního člověka“, čímž se řadí mezi autory, kteří (pochopitelně s důrazem na různé jeho charakteristické vlastnosti) charakterizují současného člověka Evropy jako „davového“ (Ortega y Gasset, *Le Bon*), masového (Freud, *Canetti*, *Broch*), totalitního (Arendtová).

²³ NIETZSCHE, F.: *Lidské, příliš lidské I*. Praha, OIKOYMENH, 2010, str. 231. Nietzsche není ani prvním, ani posledním, kdo upozorňuje na vytěsňování „válečných tendencí“ jinými náhražkami boje (v první řadě sportem, ale i třeba úspěchem v managementu či podnikání, úspěchem obecně, etc.).

²⁴ NIETZSCHE, F.: *Soumrak bůžků*. In *Ecce Homo*. Praha, Naše vojsko, 1993, str. 32.

Vůle k moci tudíž není vládyčtivostí, ani přáním rozkazovat druhým, protože to hlavní je rozkazovat tomu „*co vždy samo sebe musí přemáhati*“.²⁵

Možností objevení se nadčlověka je člověk, který překračuje sám sebe - to, co musí být vykonáno, aby byl současný člověk překonán, je sebezpřekonání jeho samotného. Jen stejně silný a mocný protihráč (buď já sám či někdo jiný) zaručuje udržení stálého pohybu, zmnožování moci, etc. Nadčlověk nutně vyžaduje, což jej zároveň konstituuje, stejně silnou moc proti sobě, moc o stejném či podobném kvantu síly, čili v konečném důsledku nejde o vítězství jedné moci nad druhou (druhými), ale o to, že se obě potřebují, jsou na sobě závislé, vzájemně se potvrzují. Nejenže si jsou v tomto vztahu rovny (jak tomu bylo u Herakleita), ale Nietzsche to „zesiluje“ – jsou si rovny a v tomto na sobě i vzájemně závislí, potřebují se, jedna je podmínkou druhé, neboť „člověk je plodný jen za cenu toho, že je bohatý na protiklady; zůstává mladý jen za předpokladu, že duše není v klidu, nebaží po míru...“²⁶

Pregnantně celý složitý komplex Nietzsche vyjadřuje, pokud jde o válku, v 7. aforismu knihy *Ecce Homo*: „Jiná věc je válka. Jsem svým založením válečník. Útočit náleží k mým instinktům. *Umět* být nepřítelem, nepřítelem být – to snad předpokládá silnou povahu, dozajista však je to založeno v každé silné povaze. Potřebuje odpor, pro odpor *vyhledává*: *agresivní* patos patří k síle stejně nutně, jako city pomsty a zloby k slabosti. [...] Síla útočícího má v soupeřství jakousi *míru*, kterou potřebuje; každý vzrůst se projevuje vyhledáváním mocnějšího soupeře – nebo problému: neboť filosof, který je bojovný, vyzývá i problémy na souboj. Úkolem *není* překonávat odpor tak vůbec, nýbrž takový odpor, proti němuž je zapotřebí vyložit veškerou svou sílu, obratnost a bojové mistrovství, - odpor *stejně* mocného protivníka... Rovnost s nepřítelem – první předpoklad *spravedlivého* souboje. Kde se opovrhuje, tam *nelze* vést boj, kde se rozkazuje, kde se něco vidí *pod* sebou, *nemá se* bojovat.“²⁷

Pokud jde o výše zmíněný vztah, kterým je střet zásadně protikladných a opačných morálek, válku mezi pány (nadčlověkem, vládnoucími) a posledními lidmi (otroky, ovládnutými, resp. popř. i vyšším člověkem), jde v ní o to, kdo vyhraje²⁸, pokud má být nadčlověk vždycky jen bytostnou výjimkou a náhodou²⁹? Může nadčlověk jako výjimečně a náhodně se ukazující a sebezprodukcující být vůbec vítězem v této válce dvou typů lidství? Odpověď lze nalézt v Nietzscheově slavném podobenství „O třech proměnách“ ze slavného díla *Tak pravil*

---

²⁵ NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Olomouc, VOTOBIA, 1992, str. 95.

²⁶ NIETZSCHE, F.: *Soumrak bůžků*. In *Ecce Homo*. Praha, Naše vojsko, 1993, str. 39.

²⁷ NIETZSCHE, F.: *Ecce homo*. Praha, Naše vojsko, 1993, str. 99-100. V dalším se Nietzsche zaměřuje na detailnější konkretizaci toho, co to znamená rovnost s nepřítelem: musí se jednat o jednoznačně převládajícího protivníka (ne marginálního); útok se má vést z individuálních pozic bez jakýchkoliv spojenců; útok se nesmí personalizovat a nemá mít původ v jakýchkoliv osobních antipatiích. (Tamtéž.) Podobně: „Zkušenost všech přísných, všech hluboce založených duchů učí opaku. Každého kroku pravdy museli jsme vydobýti na sobě samých, musili jsme za to vydati všanc téměř vše, na čem jinak lpí naše srdce, na čem lpí naše láska, naše důvěra k životu. Je k tomu třeba velikosti duše: služba pravdě je nejtvrdší službou.“ (NIETZSCHE, F.: *Antikrist*. Bratislava, SandS, 1991, str. 64.)

²⁸ „Chci války, při nichž ti, kdo mají odvahu k životu, ostatní zapudí: tato otázka má zpřetrhat všechny svazky a vyhnat ty, kdo jsou omrzeli světem.“ (NIETZSCHE, F.: *Kritische Studienausgabe*. eds. Colli, G., Montinari, M., Gruyter, Berlin – New York, 1994, 1884, VII.25(290). Jinde Nietzsche dokonce hovoří o „vládnoucí kastě“, „novém pokolení“. (NIETZSCHE, F.: *Mimo dobro a zlo*. Praha, AURORA, 1996, str. 110, 112.)

²⁹ NIETZSCHE, F.: *Antikrist*. Bratislava, SandS, 1991, str. 8.

Zarathustra.³⁰ Každý člověk může projít třemi stádii lidství, kterými jsou velbloud, lev a dítě, nicméně naprostá většina těch, kteří hledajíce „štěstí“ jen „mžourají“, zůstává uzavřena ve stádiu prvním. Dospět do stádia dítěte je sice bytostnou možností všech, ale jen „aktivní nihilisté“ (tedy člověk, který se stane nadčlověkem) jsou s to tuto možnost realizovat.

V této souvislosti Nietzsche zdůrazňuje, že tyto protichůdné postoje (tj. střet přitakání a spokojenosti se stávajícím stavem s možností jeho překročení) existují vedle sebe „v témže člověku, uvnitř jedné duše“³¹.

Pokud je člověk hodnototvorná bytost, pak nepřistupuje na vzory ve smyslu morálky mravních zvyklostí, na nějaký předem daný systém hodnot („novou desku hodnot“), ale jeho hodnoty jsou vždycky původní, protože (mj.) vždycky situované, dané konkrétními okolnostmi, v rámci kterých se musí jedinečně rozhodovat. Tudíž v této souvislosti nejde u Nietzscheho o nepřekročitelnou paradoxnost či neřešitelný protimluv, ale odpověď se děje, jak bylo na začátku upozorněno, v rámci nejednoznačnosti a mnohovrstevnatosti Nietzscheho myšlení.

V souvislosti s motivem tohoto článku, který Nietzscheho pojetí války, nejvíce na něj navazuje Ernst Jünger. Návaznost se děje jako reinterpretace několika nejdůležitějších Nietzscheových motivů.

Týká se to zejména motivů vůle k moci a nadčlověka, které Jünger transformuje do podoby práce a ve druhém případě do podoby figury dělníka, přičemž obojí je mu výrazem skutečnosti totální mobilizace, což je u něj nosný rámec pro charakterizaci změny povahy současnosti jako projevu techniky. Současný svět je jím chápán jako svět přemoci techniky, která představuje její nejsilnější popud a současně i výraz, dosahuje v něm planetární hegemonie. A jejím nejdůležitějším a nejsilnějším projevem je mu právě válka.

Z Nietzscheova pojetí motivu vůle k moci akcentuje Jünger důraznějším způsobem motiv onoho „k moci“, než aby se držel původního pojetí „vůle k moci“ chápané jako něco věčného, protože současně je „věčným návratem téhož“, která se posléze v konečných důsledcích představuje jako „vůle k vůli“, která je nikdy neukončitelným procesem; pokud jde o nadčlověka, v Jüngerově pojetí se jedná spíše o „silného“ a netvorně „násilnického“ člověka.

U Nietzscheho znamená vůle k moci v první řadě pozitivitu stálého zmnožování a sebepřekračování, v jehož rámci se realizuje také negativita rušení doposud dosažených pozic a kvant moci a síly, proto je také nadčlověk v první řadě a v konečných důsledcích soubojem se sebou samým než s jinými vůlemi k moci: jeho smyslem je sebepřekračování, které je soukladem negativity a positivity.

Oproti tomu Jünger chápe vůli k moci především jako negativitu, pocit nedostatku, která v sebepřekračování ruší sebe samu. Či-li moc chápe izolovaně od „vůle k moci“, či-li vyostřeně vzato, moc musí mít nějaký cíl, který stanovuje, moc musí ovládnout vše ostatní. A tím je

---

³⁰ NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Olomouc, VOTOBIA, 1992, str. 20-21. Velbloud zde znamená posledního člověka, který je nositelem cizích myšlenek a hodnocení, spokojuje se s nimi a podřizuje se jim. Lev (vyšší lidé) už tyto cizí ideje ze sebe setřásá, ale netuší, k čemu má směřovat; je už částečně „mostem“, který směřuje za dosavadního člověka (poslední člověk), ale velbloud je jen negativně svobodný (svoboda od), ale nikoliv pozitivně (svoboda k). Teprve dítě je Nietzschemu ztělesněním nadčlověka, resp. tvůrce; to bytostně, bez paměti a nevinnou hrou, zapomenutím na všechna předcházející rozhodnutí, věčným návratem téhož, tj. na základě nulového bodu rozhodování a hodnocení, tvoří a nalézá hrou tvorby sebe samotné a tím neustále osvědčuje svoje bytostné síly.

³¹ NIETZSCHE, F.: *Mimo dobro a zlo*. Praha, AURORA, 1996. str. 170.

Jüngerovi právě „planetární hegemonie“ techniky, která se realizuje prostřednictvím vševládajícího motivu „práce“ a figury „dělníka“, které v jeho posunu původní pozice Nietzscheovy zaujímají místo vůle k moci a nadčlověka, tudíž vůle k moci se stává prací a nadčlověk se stává dělníkem.

Dělník je v jistém ohledu současně pánem i otrokem (rabem). Pánem protože představuje jakožto vládnoucí jediný možný model člověčenství; rabem protože je světu techniky plně podřízen, jím určován a protože pracuje.

Cílem je zde dosažení planetární hegemonie techniky a dělníka, ovládnutí všeho ostatního a nikoliv (jako u Nietzscheho) uznání opodstatněnosti a potřeby i druhého.³²

A jako takový je dělník neustále, aniž si to uvědomuje, už ve válce, je potřeba mít všechno ihned po ruce a k dispozici, tak se mu všechno stává už před-připraveným proměněným zdrojem a použitelnou energií, ze které lze ihned čerpat; věc už před ním nestojí jako věc sama o sobě, ale jako něco připravené k něčemu, něco námi už nacvičeného, čím můžeme disponovat.

Pokud jde o člověka ve vztahu Hegel – Nietzsche – Jünger, u posledně jmenovaného je dělník v jistém ohledu současně pánem i rabem. Pánem protože představuje jakožto vládnoucí jediný možný model člověčenství; rabem protože je světu techniky plně podřízen, jím určován a protože pracuje.

Nicméně technika, byť vládnoucí v planetárním a totálním způsobu, stále ještě v Jüngerova představuje instrumentalitu – je nástrojem dosahování planetární hegemonie, nástrojem člověka. Domyšlení motivu techniky jako skutečně vládnoucí, určující člověka, svět, ale i myšlení a z něj vyplývající přístup ke světu je záležitostí M. Heideggera (který se však motivem techniky u Jüngerova v mnohém inspiroval).

Závěrem je tudíž to, že Nietzsche rozumí válce v trojí rovině. V nejširším slova smyslu je pro Nietzscheho boj obecným charakterem a projevem vůle k moci (a života vůbec); v úzkém slova smyslu je mu pak válka projevem distinkce mezi dvěma typy lidství (nadčlověkem a posledními lidmi, resp. vyšším člověkem), resp. dvěma typy morálky (morálky panské a stádní); a v nejsilnějším a vrcholném slova smyslu je u žádoucího typu lidství (nadčlověk) sebevztahem, jehož prostřednictvím se realizuje jeho podstata a v němž také současně spočívá jeho odlišnost od jiného typu lidství.

Seznam použitých zdrojů

DELEUZE, G.: *Nietzsche a filosofie*. Praha, Herrmann & synové, 2004.

FINK, E.: *Filosofie Friedricha Nietzscheho*. * Praha, OIKOYMENH, 2011.

KANT, I.: *Studie k dějinám a politice*. (Přel. Loužil, J., Stehlíková, O. a Novotný, K.) Praha, OIKOYMENH, 2013.

---

³² *Ve vztahu dělník – válka se skrývá další poukaz na Nietzscheho, který tvrdí, že „dělníci by se měli naučit vnímat jako vojáci. Honorář, žold, ale žádný plat! Žádný vztah mezi splatností a výkonem! Nýbrž nastavit individuum vždy podle jeho způsobu tak, aby mohlo podat maximální výkon, který je v jeho dosahu.“* (NIETZSCHE, F.: KSA 12.9 (34), cit dle NOVÁK, A.: *Dělník, nadčlověk, smrtelník. (Tři podoby lidství ve filosofické antropologii)*. Praha, UK FHS, 2006, str. 21.)

- NIETZSCHE, F.: *O životě a umění*. Praha, 1943.
- NIETZSCHE, F.: *Antikrist*. Bratislava, SandS, 1991.
- NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Olomouc, VOTOBIA, 1992.
- NIETZSCHE, F.: *Radostná věda*. Praha, Československý spisovatel, 1992.
- NIETZSCHE, F.: *Ecce homo*. Praha, Naše vojsko, 1993.
- NIETZSCHE, F.: *Soumrak bůžků*. In *Ecce Homo*. Praha, Naše vojsko, 1993.
- NIETZSCHE, F.: *Kritische Studienausgabe (dále jen KSA) 13*, New York, 1994.
- NIETZSCHE, F.: *Mimo dobro a zlo*. Praha, AURORA, 1996.
- NIETZSCHE, F.: *Lidské, příliš lidské I*. Praha, OIKOYMENH, 2010.
- NIETZSCHE, F.: *Lidské, příliš lidské II*. Praha, OIKOYMENH, 2012.
- NOVÁK, A.: *Dělník, nadčlověk, smrtelník*. (Tři podoby lidství ve filosofické antropologii). Praha, UK FHS, 2006.
- SVOBODA, K. (ed.): *Zlomky před Sokratovských myslitelů*. Praha, Česká akademie věd a umění 1944